

ELŐSZÓ

A szótár címszóállománya és felépítése

A *Magyar-orosz alapszótárt* úgy állítottuk össze, hogy elsődlegesen a magyar anyanyelvűek nyelvtanulásához nyújtson gyakorlati segítséget. Ezt a célt szolgálja az általunk alkalmazott szótárszerkesztési módszer, amelynek lényegét adják az orosz nyelvű megfelelésekhez adott nyelvtani kiegészítések és magyarázatok, valamint bizonyos mértékben a szótár szóállományának összeállítása és tartalmi-tematikus felépítése.

A *Magyar-orosz alapszótárban* több mint 7000 magyar szónak és kifejezésnek találjuk meg az orosz megfelelőjét. Az alapszótár alapvetően a mai magyar irodalmi nyelvben és köznyelvben leggyakrabban használt szavakat és kifejezéseket tartalmazza, ezen kívül merít a szépirodalomból és a sajtó nyelvéből is. Magába foglalja a mindennapi beszéd nélkülözhetetlen szavait és fordulatait, valamint a tudomány, a technika és a kultúra legelterjedtebb szakkifejezéseit, amelyek hozzátartoznak egy mai művelt ember szóhasználatához. A köznyelvi szavakon kívül a szótár tartalmaz földrajzi neveket, országneveket és bizonyos csillagászati elnevezéseket is. A címszólistát kiegészítik még az összetett szavak leggyakoribb elő- és utótagjai, igekötők és névutók.

Szótárunk az érvényben levő orosz helyesírás szabályait követi.

Az alapszótárban a magyar címszavakat félkövér betűvel szedtük.

A címszavak ábécérendben találhatók. A szabályoknak megfelelően az *e*, *é* és az *a*, *á* betűk azonos értékűek. Amennyiben két szó csupán a magánhangzó hosszúságában különbözik, a rövid magánhangzót tartalmazó szó áll elől. Például:

agy головной мозг *h*

ágy кровать *n*

el- *ik y-, ot-*

él¹ *ige жить*

Azonos alakú ige és főnév esetében a Magyar értelmező kéziszótár nyomán először az igét közöljük. Az azonos alakú, de különböző jelentésű szavakat (homonimákat) a szó mellett lévő kis számmal jelöljük.

Például:

fő¹ *ige* вариться
fő² *fn, hiv* человек *h* (személy)
fő³ *mn* главный

A szótárban a címszavak között számos esetben találunk gyakran használt magyar szókapcsolatokat és idiomatikus kifejezéseket is. Például:

első kézből из первых рук
a magam részéről со своей стороны
megbeszél egy időpontot договариваться о времени

Minden címszóként megadott szó vagy szókapcsolat után megtaláljuk annak legközelebbi értelemszerű orosz megfelelőjét, azaz ekvivalenciát. Abban az esetben, ha a magyar címszónak több jelentése is van, a szócikkben pontosvessző választja el az orosz megfelelőket. Ezek sorrendjének megállapításakor elsősorban a gyakoriság szempontja érvényesült. Eszerint először a konkrét jelentésű szavak találhatók, majd ezeket követik az átvitt értelmű szavak, illetve a köznyelvi szavak után következnek a speciális jelentésű szavak, szakkifejezések.

Az orosz nyelvű ekvivalenseket követő zárójelben magyar nyelvű magyarázatok találhatóak, amelyek feladata, hogy a megkönnyítsék az olvasó számára a legmegfelelőbb orosz szó kiválasztását. Például:

csípős острый, едкий (*íz, szag*);
 колючий (*csalán, hideg*)
oldal сторона *n* (*tér*); бок *h* (*testrész*); страница *n* (*lap*)

A jelentések megkülönböztetésének és szabatosabb meghatározásának feladatát látják el a magyarázatokon kívül a rövidítések, a szaknyelvi hovatartozásra utaló jelek és az *átv* (*átvitt értelem*) jel. Lásd:

léggömb воздушный шар *h, bec*
 воздушный шарик *h* (*játék*);
 реп аэростат *h* (*léggömb*)
páratlan нечётный; *átv* несравненный, бесподобный

A szótárban alkalmaztunk stilisztikai jelzéseket is (pl. *biz, vál*), amelyek arra utalnak, hogy az adott szó elsődlegesen az oldott társalgási nyelvben, illetve a választékos irodalmi nyelvben használatos. Bizonyos esetekben a szó hangulati töltésére utaló jelzéseket is alkalmaztunk (pl. *bec, durva*).

Több esetben az egyszavas magyar címszónak több szóból álló orosz szókapcsolat felel meg:

családtag член *h* семьи
lány tojás яйцо *s* вмятку
luxuscikk предмет *h* роскоши

Az egyes szófajok jelzése a szótárban

Az orosz szavakat számos nyelvtani magyarázattal láttuk el. A szófaji hovatarozásukat csak abban az esetben tüntettük fel, ahol ez feltétlenül szükséges volt. Ilyen jelzést rendszerint akkor alkalmaztunk, amikor a címszavak nyelvtani homonimák, segédszócskák, névmások, illetve ha az orosz nyelvű ekvivalens más szófajba tartozik.

Valamennyi főnévnek meg van adva a neme (*h, n, s*). Kivételt képeznek a kizárólag többes számban használatos főnevek.

Az említett kivételektől eltekintve a főneveket a szótárban egyes számú alanyesetben közöljük. Az orosz főnevekhez a következő esetekben adtunk nyelvtani útmutatást:

- 1) feltüntetjük a főnevek nemét (судно *s*, корабль *h*, рыба *n*), a főnevek kétnemű voltát (глава *h, n*, сирота *h, n*);
- 2) ha a magyar főnevet többes számú orosz főnévvel fordítjuk (**olló** = ножницы *tsz*, **haj** = волосы *tsz*, **fogadóóra** = приёмные часы *tsz*).

Ezek a nyelvtani utalások – reményeink szerint – segítséget nyújtanak a szótár használójának abban, hogy megtalálja a keresett szavak és kifejezések legmegfelelőbb alakját.

Foglalkozásnevek, népnevek stb. esetében az orosz nyelv sokszor megkülönbözteti a főnév hímnemű és nőnemű alakját, amit a szótár is feltüntet:

házastárs супруг *h*, супруга *n*
ismerős *fn is* знакомый *h*, знакомая *n*
felszolgáló *fn* официант *h*, официантка *n*

A szótárban az orosz igéket főnévi igenévi alakban közöljük. Lehetőség szerint feltüntetjük az orosz ige mindkét (folyamatos és befejezett) alakját. Az igealakokat / jellel választjuk el egymástól. A szócikkekben többértelműség (poliszémia) esetén pontosvessző választja el a különböző jelentéstartományú ekvivalenseket. A zárójelben lévő magyar

nyelvű értelmezésekben ugyancsak pontosvessző jelzi az adott ekvivalens jelentésének sajátos lexikai kötődését:

feltalál изобретать / изобрести
что

használ использовать *кого-что*
для чего; употреблять / употребить *что* (pl. *idegen szavakat; fűszereket*); пользоваться / воспользоваться *чем* (*kihasznál, felhasznál*); применять / применить *что* (*használ, применяет*)

Az orosz igevonzatokat – függetlenül attól, hogy ezek eltérőek-e a két nyelvben, vagy sem – feltétlenül közöljük. A szótárban a vonzatok dőlt betűvel, a határozatlan névmások második tagja nélkül szerepelnek:

emlékeztet напоминать / напомнить *кому о ком-чём* (*figyelmeztet*); напоминать *кому кого-что* (*hasonlít*)

Melléknévi igeneveket csak akkor vettünk fel a szótárba, ha azok önálló melléknévként használhatósak.

A szótárban megtalálhatók a tőszámnevekből képzett melléknevek is, amelyek használata jelentősen eltér a megfelelő sorszámnevektől (pl. **hármas, tízes**).

A melléknevekből *-an, -en* képzővel alkotott határozószók csak akkor kapnak külön szócikket, ha az orosz ekvivalens használata igen gyakori és fontos.

A szótárban önálló címszóként szerepelnek a magyar névutók.

A rövidítéseket az *Előszó* után közöljük.

ПРЕДИСЛОВИЕ

Состав и структура словаря

Предлагаемый вниманию читателей Венгерско-русский базовый словарь рассчитан в первую очередь на венгерских пользователей. Этим определяется и вся лексикографическая система словаря, и та дополнительная информация, которую он даёт: грамматические указания и пояснения к русским словам-эквивалентам, и в определённой степени – его словник.

Венгерско-русский базовый словарь содержит свыше 7000 заглавных венгерских слов, словосочетаний и идиоматических выражений, характерных для современного литературного венгерского языка и разговорной речи. Словарь включает лексику современного венгерского языка – художественной литературы, СМИ, обиходной речи и наиболее употребительные термины из различных областей науки, техники, культуры, которые сегодня отражают общий терминологический фонд образованного человека. В словарь включаются – помимо нарицательных имён – географические названия, названия стран, городов, астрономических объектов. Список заглавных слов пополняют также глагольные приставки, послелого, части сложных слов.

Словарь следует правилам русской орфографии и пунктуации, принятым в современном русском языке.

В начале каждой словарной статьи стоит заглавное слово. Заглавные слова напечатаны жирным шрифтом, который отличается от шрифта остальной части словарной статьи. Заглавные слова расположены в алфавитном порядке. С точки зрения алфавита буквы *e*, *é* и *a*, *á* считаются одной буквой. Если два слова различаются только краткостью или долготой, то слово с краткой гласной стоит перед словом с долгой гласной:

agy головной мозг *h*

ágy кровать *n*

el- *ik* у-, от-

él' *ige* жить

При наличии глагола и существительного с одинаковым корнем, но различными семантическими признаками, согласно порядку, принятому в Толковом словаре венгерского языка, вначале даётся глагол. Таким образом, одинаковые по написанию слова, имеющие специализированные значения, иначе омонимы, помечены в словаре цифрами над словом:

fő¹ *ige* вариться
fő² *fn, hiv* человек *h (személy)*
fő³ *mn* главный

Венгерско-русский базовый словарь содержит, кроме слов, также большое количество наиболее употребительных словосочетаний и идиоматических выражений:

első kézből из первых рук
a magam részéről со своей стороны
megbeszél egy időpontot договариваться о времени

К каждому заглавному слову или словосочетанию прилагается соответствующее по смыслу слово или словосочетание русского языка, т. е. эквивалент. Разные значения венгерского слова передаются через точку с запятой. Порядок значений основан на их употребительности; переносные значения даются после прямых, специальные – после общеупотребительных. Система пояснений в словаре обусловлена тем, что словарь предназначен для венгерского читателя. Венгерские пояснения, следующие в скобках за русскими переводами, облегчают венгерскому пользователю выбор нужного значения:

csípős острый, едкий (*íz, szag*);
 колючий (*csalán, hideg*)
oldal сторона *n (tér)*; бок *h (testrész)*; страница *n (lap)*

Функцию различения и уточнения значений выполняют, помимо пояснений, также и пометы: терминологические и помета *átv*:

léggömb воздушный шар *h, bec*
 воздушный шарик *h (játék)*;
rep аэростат *h (légballon)*
páratlan нечётный; *átv* несравненный, бесподобный

Для характеристики принадлежности слова к разговорному, книжному и т. д. стилю речи использовались стилистические пометы. В необходимых случаях давались также пометы, указывающие на эмоционально-экспрессивную характеристику слова, например, *biz*, *bec*, *durva* stb.

В ряде случаев перевод на русский язык сложных венгерских слов, имеющих более чем одну основу, осуществлялся с помощью словосочетаний:

családtag член *h* семьи
lágj tojás яйцо *s* всмятку
luxuscikk предмет *h* роскоши

Подача отдельных частей речи

Русское слово в словаре снабжается грамматической характеристикой и пометой, определяющей часть речи, если это необходимо. Обычно такая помета ставится при грамматических омонимах, служебных словах и местоимениях, а также если русский перевод принадлежит к другой части речи.

Существительные приводятся в словаре в форме именительного падежа. Грамматическая характеристика русских имён существительных даётся в следующих случаях:

- 1) указывается род при существительных (судно *s*, корабль *h*, рыба *n*), в частности, при существительных обоюдного рода (глава *h, n*, сирота *h, n*);
- 2) если венгерское существительное переводится русским существительным, стоящим во множественном числе, то русский перевод снабжается пометой *tsz*: (**olló** = ножницы *tsz*, **haj** = волосы *tsz*, **fogadóóra** = приёмные часы *tsz*).

Авторы словаря надеются, что предлагаемая вниманию венгерского читателя система грамматических указаний поможет ему правильно использовать те или иные словоформы русского языка при составлении отдельных фраз.

Если венгерское существительное обозначает лиц как мужского, так и женского пола, то перевод осуществляется обеими формами русского существительного:

házastárs супруг *h*, супруга *n*
ismerős *fn is* знакомый *h*, знакомая *n*

felhasználó *fn* официант *h*, официантка *n*

Глаголы в словаре приводятся в инфинитиве, что расходится с традицией венгерской лексикографии. Венгерский глагол переводится на русский язык по возможности обоими видами русского глагола: несовершенным и совершенным. Виды различаются косой чертой:

feltalál изобретать / изобрести
что

használ использовать *кого-что*
для чего; употреблять / употребить *что* (*pl. idegen szavakat; fűszereket*); пользоваться / воспользоваться *чем* (*kihasznál, felhasznál*); применять / применить *что* (*hasznosít, alkalmaz*)

Управления при русских глаголах обязательно указываются, независимо от того, совпадают ли они в двух языках или нет. Русское управление даётся курсивом с помощью неопределённых местоимённых слов без постфиксов:

emlékeztet напоминать / напомнить *кому о ком-чём* (*figyelmeztet*); напоминать *кому кого-что* (*hasonlít*)

Формы причастия приводятся лишь в том случае, если они имеют значение самостоятельного прилагательного.

В словаре разработаны типы значений прилагательных, образованных от количественных числительных и отличающиеся по значению и употреблению от соответствующего порядкового числительного (*pl. hármás, tízes*).

Формы наречия на *-an, -en* отдельной статьёй представлены только тогда, если они очень употребительны.

При подаче местоимений широко использовалась система ссылок.

В словник включён целый ряд словообразовательных элементов: приставок, падежнооформленных застывших форм, частей сложных слов.

В словаре приводятся также важнейшие венгерские послелогии.

Отдельным списком даются сокращения, следующие за Предсловием.

A minősítések és az egyéb rövidítések jegyzéke

<i>áll</i>	állattan, zoológia	<i>mat</i>	matematika
<i>állitm</i>	állítmány	<i>mezőg</i>	mezőgazdaság
<i>anat</i>	anatómia	<i>mn</i>	melléknév
<i>átv</i>	átvitt	<i>msz</i>	módosító szó
<i>bány</i>	bányászat	<i>mut nm</i>	mutató névmás
<i>bec</i>	becéző alak	<i>műsz</i>	műszaki nyelv
<i>biol</i>	biológia	<i>műv</i>	művészetek
<i>biz</i>	bizalmas, kötetlen beszélt nyelv	<i>n</i>	nőnem
<i>csill</i>	csillagászat	<i>ne</i>	névelő
<i>durva</i>	durva stílus	<i>nm</i>	névmás
<i>el</i>	elektronika	<i>növ</i>	növénytan
<i>előlj</i>	előljáró	<i>nu</i>	névutó
<i>épit</i>	építészet, építőipar	<i>nyelv</i>	nyelvészet, nyelvtudomány
<i>esz</i>	egyreszám	<i>nyomd</i>	nyomdászat
<i>fényk</i>	fényképészet	<i>orv</i>	orvostudomány
<i>fil</i>	filozófia	<i>pol</i>	politika
<i>film</i>	filmművészet	<i>pszich</i>	pszichológia
<i>fn</i>	főnév	<i>rád</i>	rádió
<i>földr</i>	földrajz	<i>régi</i>	régies
<i>gazd</i>	gazdaság, pénzügy, kereskedelem	<i>rep</i>	repülés
<i>h</i>	hímnem	<i>röv</i>	rövidítés
<i>hajó</i>	hajózás	<i>s</i>	semlegesnem
<i>hiv</i>	hivatalos nyelvhasználat	<i>sakk</i>	sakk
<i>hsz</i>	határozószó	<i>sport</i>	sportnyelv
<i>i</i>	ige	<i>szính</i>	színház
<i>ik</i>	igekötő	<i>szn</i>	számnév
<i>inf</i>	infinitívusz, főnévi ige-név	<i>sztl</i>	személytelen
<i>infor</i>	informatika	<i>tört</i>	történelem, történettudomány
<i>ir</i>	irodalomtudomány	<i>tsz</i>	többes szám
<i>isk</i>	iskolai kifejezés	<i>tv</i>	televízió
<i>isz</i>	indulatszó	<i>vál</i>	választékos
<i>jog</i>	jogtudomány	<i>vall</i>	vallás, egyház
<i>kat</i>	katonaság	<i>veg</i>	vegyészet, vegyipar
<i>kérd nm</i>	kérdő névmás	<i>vill</i>	villamosság
<i>ksz</i>	kötőszó	<i>zene</i>	zeneművészet